758855

NÉPKÖNYVTÁRI KÖZPONTTÓL
NEM
ADHATÓ
EL!
BP.

Dr. JOHN FLOYER

A'

HIDEG VIZ

DERÉK MUNKÁLATJAIRÓL

AZ EMBERI TEST' ERÓSÍTÉSÉRE ÉS SZÁMOS NYAVALYÁK ELHÁRÍTÁSÁRA, DE FŐKÉPPEN A' KÖSZVÉNY, CSÚZ, GYOMORBAJOK, FEJFÁJÁS, ARANYÉR, BÉNULTSÁG, ELLEN, 's a' t.

EGY TOLDALÉKKAL:

AZ

ECZET' ÉS TÉJ' GYÓGYEREJIRŐL.

A' MÁSODIK JAVÍTOTT NÉMET KIADÁS SZERINT

MAGYARÍTÁ

Dr. H** J**.

PESTEN, 1834.

HARTLEBEN KONRÁD ADOLF TULAJDONA.

DEBRECEN • EGYETEMI KÖNYVTÁR

Előszó.

a' német első és második Kiadáshoz.

Milly csudaerővel birjon a' hideg viz, ezt sok régi és újabb kori Írók bizonyítják. Az utolsók között főhelyen áll az igen tisztelt Oertel Professor Ansbachban, ki sok dolgozatai által a' Németek' Közhíradójában*), ön munkája**), és Hahn J. S. Schweidnitzi Orvos' egykoron híres könyvének***) új kiadása által a' viz-gyógymódot a'

*) Allgemeiner Anzeiger der Deutschen.

**) Allerneueste Wassercuren. Nürnberg, Campe.

***) Unterricht von der Kraft und Wirkung des frischen Wassers, Ilmenau, bei Voigt.

feledés homályából ismét kiragadá, 's ezáltal az emberiségre nézve magának nagy érdemet szerze.

A' jelen Írat' kiadójának szándéka vala Dr. Floyer János munkáját a' hideg fürdőkről*), bocsátani újra nyomtatás alá; de a' benne uralkodó rosz sztíl, az unalmas szószaporítás és azonegy dolognak sokszori ismétlése olly áthághatlan akadályt gördíte eleibe, hogy ő tanátsosbnak vélé, a' másként böcsös könyvnek legjavát czikkelyekre szedve, és, mennyire a' tárgy engedé,

*) Herrn Johann Floyer, R. M. D. Verſuch, zu beweiſen, daß kaltes Baden geſund und nützlich ſey. In einigen Briefen herausgegeben. Aus dem engliſchen in's Hochdeutſche überſetzt, von J. C. Sommer. Breslau und Leipzig 1749.

csinosb írásmód szerint közleni kortársaival. A' könyvnek, idézett czímére nézve, csak a' hideg fürdésről kellene szóllania; mindazáltal a' hideg vizzeli belső élésről is sok jó fordul-elő benne.

Ezen utolsóról bővebb tudósítást adni, 's így e' munkácskát közhasznubbá tenni akarván, a' Kiadó egy Leipzigban 1733. kijött könyvet*), melly a' hideg viznek inkább belső alkalmaztatásáról tanít, használa, és ekképpen száz czikkelyt gyűjte-öszve, mellyek nagy érdemre ugyan számot nem tartanak, de mégis ama'

*) Medicina vere universalis; d. i. [illegible]aft und Wirkung des ſchlechten Waſſers ꝛc., überſetzt von D. C. F. Schwertnern. 4 Bände.

naponkénti tapasztalást: hogy a' hideg viznek csuda erői vannak, bizonyithatni fogják. E' czélt ha az itteni lapok elérik, úgy be van telve ohajtása

A' SZERZŐNEK.

A' hideg Viznek.

derék Munkálatjai.

1.

A' folyóvizekben való fürdés' haszna igen nagy. Mercurialis Pisánál az Arno folyóban fürdék és a' veseköveköl megszabadula; ő a' kő 's fövényben sinlődőknek azt tanácsolja; hogy a' folyó' özönének háttal forduljanak; javalja továbbá a' folyókbani gyakor fürdést, ha a' vér felhevült, ha a' vesékben égető fájás érzik, a' vizellés nehezen történik, ha a' bőr száraz vagy rajta sömör, rüh és pörsenések vannak. De kerülje kiki ezen fürdést mindjárt evés vagy erős italokkal élés és nagy testi mozgások után; a' vizben sem kell sokáig maradni.

2.

Celsus a' csuznak elmellőzése 's a' szemek' erősítése végett ajánlja a' fejnek hideg vizzel mosását.

Lock a' nevelésről irt könyvében, a' kis gyermekek' lábait naponként hideg vizzel mosni javasolja, hogy a' nedves időjárás' ártalmai ellen megedződjenek. Ezen mosása a' lábaknak szintolly bátran történhetik, mint a' kezek' és arcznak naponkénti mosása.

3.

A' gyönge testet ugy szoktathatni legjobban a' hideg fürdéshez, ha az ember meleg időben, Juniusban, valamelly forrás vagy folyóviz mellett az egész testét megmossa, és ezt reggelenként hüvesebben gyakorolja, mig a' jéghideg viz' hatását el nem türheti. Én sok gyönge személyt ismertem, kik a' leghidegebb fürdőt közvetetlenül is ártalom nélkül használták; csakhogy az első kisértéskor nem kell sokáig benn mulatni, hanem testét bele mártván, belőle gyorsan ismét kijönni.

5.

A' sebek' vérzésének elállítására 's az ebből eredő láznak elkerülésére én a' következő módot leltem jónak: A' megsértett tagot egy hideg vizzel teli edénybe kell dugni, és addig benne hagyni, míg

a' vér el nem áll és a' sérült rész természetes színét viszanyeri; ekkor a' sebet tojáshártyával befödni és kilencz napig tiszta ruhával kötni; ha láz mutatná magát, ugyanazon rész újra vizbe dugatik.

6.

Többszöri tapasztalás bizonyitja, hogy a' méh-vérfolyásban szenvedő asszonyok lábaiknak hideg vizbe tétele által segítének magokon. Az alfelnek hideg vizzel mosása megov a' fájdalmas aranyértől.

7.

Lock a' hideg vizzeli lábmosást a' tyúkszemektől ovakodhatás végett dicséri.

8.

Mivel járvány lázaink a' lég' változásától függnek, mink ezen nyavalya ellen nem említhetünk jobb védszert, a' hideg fürdőknél, mellyek a' bőrt ugy megedzik, hogy a' lég nagy változásai iránt érzéketlenné lesz. A' gyomrot igen erősítik 's igy a' rosz emésztéstől ovnak; az izmokat vastagabbá, tömöttebbé és minden gyakorlásokra alkalmasabb 's

erősebbekké teszik. Mind ezen hasznaihoz a' hideg fürdőknek még azt adhatom, hogy a' viz hidegsége az ideges (nervős) kanafokat, rostokat öszvehuzza, és ezáltal mozgásukat erősíti. Elősegítik a' vizellést, kigőzölgést és havi tisztulást is.

9.

A' következő, nekem általadott levél, szinte bizonyítja a' hideg fürdő' hasznát:

Nagy érdemű Ur!

Itt közlök Kegyeddel egy igen jó hírt H. C. Urról W. Grófságban a' hideg fürdőkre nézve. Ezen urat a' köszvény olly iszonyúan gyötré, hogy izhajlásai hamar megcsomósodván, csak nehezen járhata, és alig türheté ha valaki lakszobájába lépett. Szóval, állapotja ollyan volt, hogy életét is megunná. Gyógyszerül a' meleg vételek-elő, de foganat nélkül, 's ellenben olly nyomorúlttá lőn, hogy a' szabad levegőt sem állhatá-ki tetemes baj nélkül. Midőn azért látná, hogy minden eleibe szabott magatartási rendeletek haszontalanok, el kezdé magát a' levegőhöz és hideg vizhez szoktatni, mire

nem sokára könnyebbülést érze. Utóbb egy magányos helyen lévő forráshoz mendegélt, mellyben szorgalmatosan fürdött és így nyeré visza egésségét. Nevetni szokott ő azokon, kik az ő gyógymódját igen szigorúnak és kiállhatatlannak tarták. Ezt követé még akkor is, ha fagyott vagy havazott, sőt egyszer éppen karácson regvel látám őt a' forrásban fürdeni. Ő azt állíta előttem, hogy a' testet 's lelket semmi a' hideg viznél jobban nem erősíti. Vagyok 's a' t.

10.

Azoknál, kik hideg vizet isznak, a' test' nedvei nem olly higultak, mint egyebeknél, következőleg az időváltozás' kártékony befolyásainak sincsenek annyira alávetve. Ez alkalommal említeni akarom a' vizivásnak hasznait. A' vizivók mértékletesek cselekvéseikben, okosak és találékonyak; menttek a' gutaütés, bénulások, süketség, köszvény, reszketés és dühöngéstől. A' vizital elhárítja a' csuklást, és a' szájnak búzét; ellent áll a' rothadásnak, oltja az égető hőséget és szomjat, 's étel után az emésztést előmozdítja.

Bates aszonyság Leicestershireben ötven évű korában aszkórságosnak tartaték mivel igen köhögött; valamint már húsz esztendő óta csúzfájdalmakban is szenvedett. A' kinos far'sában kivül, térdeiben merevedtség és gyöngeség volt jelen; meleg ruhákba burkolódzva mindég a' tüz mellett éle, és a' hideg lég' lenyomásait sehogy ki nem állhatá. Panaszkodék hát- és mellfájásról is. Végtére az igen hideg Willowbridge-i fürdőbe méne, hol folyvást naponként egyszer megfürdék és minden nap néhány pohár vizet, ivék. Mikor nyakig a' vizben volt, elejénte a' fájós mellje igen nehezedett, de utóbb nem. Minden bajaiból kigyógyúlt, és a' hideg viz ivást osztán is folytatá.

12.

Wats aszonyságot folyvást hányás, méhgörcs, tagokbeli kóborló fájdalmak és fejfájás, görcsös vonaglásokkal, erőszakos nádrabajokkal, gyomor és haspuffadozással, szűntelen izzadással, étvágylansággal, fölöttébbi érzékenységgel és a' testnek sorvadásával egyetemben kinozták. Semmi szer nem segíte rajta, mig végre Dr. Bayard a' hideg viz

használtatását ajánlá Londonban. A' Beteg minden regvel hat vagy hétszer mártá-be testét a' vizbe; ez által a' hideg lég iránti érzékenysége, és meghülésekre való hajlandósága megszünt; étvágya és ereji viszatértek és minden bajai elmultak.

13.

Smith aszonyság Westonból, a' kinek szokása volt mindég a' tüznél ülni és igen melegen öltözködni, folyvást az izzadás, fog- és tagfájdalmaktól kinoztatott. A' meleg fürdőkkel hiában élt. Dr. Hartop a' hideg fürdést javaslá neki. Ezt a' lábak' mosásával kezdé-el, utóbb lassanként az egész testre kiterjeszté, és midőn a' vizből kiszállott, a' szabadon járkált ruhájiban mind addig, mig meg nem melegült. Ezen módot egy hónapig követvén, teljesen kigyógyult.

14.

A' hideg fürdők különösen hasznosak olly nyavalyákban, mellyek a' vér' sós és csipős voltától függnek, azért is elhárítják a' kőfájdalmakat és a' köszvényt.

15.

Egy bőrpoklosságban sinlődő aszonyt én a' Willowbridge-i hideg fürdőbe küldtem; minekutána itt néhány hétig fürdött és sok vizett ivott volna, egésségessé lett.

16.

Americus Vespucius egy, az Amerikaiaknál keletben volt, hideglelési gyógymódot ir-le. Mikor a' láz a' legfőbb fokra ért, a' hideglelősök hideg vizbe buknak és osztán egy tüz körül ugrálnak, mig meg nem izzadnak 's elalusznak.

17.

Dr. Agathinus így szóll: „Azok, a' kik jó egésségben akarnak lenni 's maradni, éljenek gyakran hideg fürdőkkel, mert ki nem mondhatom, melly igen hasznosak. Az ollyan személyek, kik hidegen fürdenek, még agg korukban is erős és kemény husuak, egésséges szinüek, munkások és tehetők, jó étvágyuak 's emésztésüek; egyszóval, minden természetes munkalódásaik jól folynak."

18.

Aetius az Elfáradtaknak hideg fürdőket ajánl, és azokra, kik a' napnak igen nagy hőségétől holmi bajokat éreznek, sok hideg vizet önteni.

19.

Nem csak a' hajlenyirést, hanem a' fejnek hideg vizzel mosatását is, ha módjával esik, jó foganattal lehet a' Dühösködőknél használni.

20.

Coelius Aurelianus a' hideg vizben uszást a' nehéznyavalya elkerülése végett rendeli.

21.

Paulus a' látás' tompasága ellen hideg fürdőket javasol, és azt mondja, hogy a' szemek igen erősödnek, ha hideg vizbe fürösztetnek.

22.

Celsus dicséri a' hideg fürdőket nyárban a' sárgaság ellen.

23.

A' vizben uszást Aritaeus a' fejfájás ellen ajánlja; Aetius az orrdugu-

lás és szagolhatlanság ellen; Celsus és Antillus a' vizkórság, rüh, bőrpoklosság, sorvadás ée. ellen. Coelius Aurelianus dicséri a' szélütés, gyomorgyöngeség, sárgaság, lépbajok, dugulások, fejfájás, ée. ellen.

24.

Én ismertem egy urat, a' ki bénulás és csuzban szenvedett; de lovon mégis lassan lovagolhatott. Egyszer sétalovaglás közben meglepé őtet az éj, és lovastúl egy nagy vizteli árokba esett; sötétben egy közel lévő tárgyat kapottmeg és ezt mindaddig tartá, mig szolgája nagy meszsziről lámpát és embereket hozhata segédül. A' Megszabadult ismét lovára ült és még két vagy három mérföldet lovagolt nedves ruhájiban. Haza érvén, levetkezék, ágyba ment és másnap örömmel tapasztalá hogy régi baja egészen elmult.

25.

Egy szegény aszony hozzám egy öt esztendős gyermeket hozott, a' ki járni sem állni nem tudott. Ez iránt tanácsért könyörögvén, én neki meghagytam, mártaná a' nyomorék gyermeket napjában

három vagy négyszer a' leghidegebb vizbe. Nem sokára a' gyermeket anyja mellett láthatám szaladni.

26.

Dr. Gould' veje hideg viz által az úgynevezett Sz. Vid-táncztól menekedett-meg.

27.

Egy húsz évű fiatal ember, kit sokáig a' negyednapos hideglelés gyötre, minekutána sok gyógyszereket hiába használt, a' hideg vizet próbálá meg éppén a' lázroham' viszatértékor. Egyetlen egy bemártakozás kigyógyítá ötet; de hogy a' baj többé visza ne térjén, mégis egy darabig folytatá a' vízkúrát.

28.

Hugh Hammersly aranyművésznek leánya idegnyavalyában szenvede 's csaknem egészen szótlanná lőn. Tizszeri hideg vizbe mártás után, naponként egyszer, kigyógyult.

29.

A' beteg tagoknak, és a' gyermekek ebagájának hideg viz alkalmaztatás általi gyógyulásáról száz példát is hozhatnék-fel.

30.

Bizonyos Croock Jakabot, ki előbb kocsis volt, ötvenhat esztendős korában a' vizkórság, bénaság és csúzfájdalmak 's megrögzött hátfájás fogákelő. A' hideg viznek háromszori használtatására minden bajai elmultak.

31.

Egy Skótziai lakos, magáról a' vizkórságot hideg vizben fürdés által hárítá-el.

32.

Ride leányaszony olly süket volt, hogy a' toronybeli harangok' szavát, ha közel volt is, nem hallá; de a' hideg fürdők által hallását hamar úgy visza nyeré, hogy a' harangozást jó messziről is meghallhatá.

33.

Jewell nevü Dán kapitányról a' folyvást tartott gyomorfájást, mélaságot és komorkórságos bajokat végtére a' hideg vizbe mártás hárítá-el Londonban, miután igen sok más szereket hiába kísérte magán.

34.

King aszony, ki sokáig olly béna volt, hogy nem is állhatott és a' hideg vizzel élésről sem akara sok ideig hallani; ennek néhányszori alkalmaztatása által ugy megerősült, hogy ide 's tova könnyen járhata.

35.

Továbbá a' következő levél is bizonyitja a' hideg viz' csudaerejét: Én Crew Sámuel két esztendő óta jobb karomban iszonyú fájdalmat szenvedtem, melly utóbb a' másik karomat, két lábomat, a' hát gerincz' alsó és a' nyakszirt' fölső részét is elfogá. A' nyakszirtbe jövén, nem csak minden izeimbe hanem a' husba is elterjede, ugy hogy a' czombaim mint a' vas kemények valának, a' mi szinte kiállhatatlan volt. Hasam a' hátommal látszott öszveragadni, és ollyan vala, hogy, hanyatt fekve, rajta a' viz mint egy tálban megállott. Végbelem három négy hüvelknyire is behuzódott; egészen elsoványodtam és nyomorodtam, testem mindenütt kisebesült, és husom is alig lévén, tetvek' tanyája lett; füleimben olly fájdalom dúlt, mintha tüzes vasat dugnának bele. Fél évig feküdtem

hanyatt se kezeim se lábaimat nem mozdíthatván. Szánakozásra méltó vázzá levék, és ha, minden négy öt nap alatt, székem volt is, mellyet azonfölyúl csak hashajtó nedvek által kelle eszközleni, iszonyu fájdalmakat állottam-ki. Sok Orvoshoz folyamodék, kiknek rendelt szereivel sükeretlenül éltem egy ideig. Majd a' Bathi (Angliában) meleg fürdőkbe vitetém magamat, mellyekre azonban csak öregbültek pokolbéli kínaim. — Utóbb Bayrard azt tanácslá, mennék hideg vizbe és öntöztetném vele az egész testemet; italúl pedig vad 'sályából, repkény-, gamandor- és kalinczából álló, vadalmalével savanyított, főzetet rendele, a' mit én megcselekedvén a' hidegviznek hatnapigi alkalmaztatása és az ital, ugy helyrehozott, hogy földeim körül járhaték; fájdalmaim elenyésztek, elromlott's gyöngült gyomrom egésségessé lőn, testem erőre kapott, ismét jól alvék, husom nevekedett és arczom igen jó szint vőn magára.

Crew Samuel Lachamban."

36.

Egy előkelő skótziai aszony beszéllé nekem, hogy többen fijai közzül, kiket

egésségesen szült a' világra, erős voltuk mellett is utóbb elsorvadtak és rángatódzásokba esvén megholtak. Mióta pedig egy Hollandiai nőnek tanácsára gyermekeit hideg vizzel mossa és fürösztí, azok erősen 's virgonczan növekednek, 's gyarapulnak.

37.

Egy törvények' Doctora beszéllé előttem, hogy ő egyszer, forró lázban lévén, ápolónéja tudta nélkül ki, és a' kertben egy lóusztatóba szökött; ebben fél óráig maradván, ismét eszére jöve és forrósága, meg szomja is, nagyon enyhűle. Erre az ágyába feküdt-le, jól aludt, erősen izzadt és felocsódván jól érzé magát. De egy darab ideig osztán fejfájásban sinle, mellynek okát a' feje' meg nem nedvesülésének tulajdonítá.

38

Egy Caro nevű iskolamester említé nekem, hogy egykor lázza miatt halálveszélybe esvén, csak a' sok hideg forrásvíz ital menté-meg attól életét.

39.

Egy török inas, lázba esvén, a' tapaszok, ée. által szinte dühödésre ho-

zatott. Egy őtet e' szomorú állapotban meglátogató földije néhány ember segítségével az inast a' Thames folyó' partjához vivé, és a' vizbe mártá. A' Beteg észre térve méne haza, ágyba fekvék és más nap egésségesen kele-fel.

40.

Dr. Yarbourough beszéllé nekem, hogy, egyik barátja' Rómából irt levele szerint, ennek Csatlóssa (lokájja) himlőnyavalyába esvén eszelősködött, csupán ingben az ágyból egy vizzel teli barlangba ugrott, honnan azonban a' viz alá bukottat csak hamar kihozták. A' himlők öszveesve és huzódva látszottak, de miután ágyba ment, mind jól kiütöttek és a' Csatlós is felgyógyult.

41.

Dr. Dover nekem egy borkereskedőről Oxfordban azt beszéllé, hogy ez, himlőbe esvén, egy nagy, vizzel teli hordóba ment, itt legalább két óráig maradt, és erre megegésségesült.

42.

Horsledowe-ben egy sörházbeli szolga pestisbe esvén; eszelősködése köz-

ben egy lóusztatóba futott és itt mély álomba merült. Más nap regvel igy találák őtet, fejével a' tó szélen fekve. Mindenek csudálatára fel is épült.

43.

Egy embertől Artre-ben hallám, hogy egy pestisben lévő ápolóné a' kutba esett és nem sokára kigyógyult.

44.

Egy a' köszvénytől igen nagy mértékben kinzott Ur, a' hideg vizben fürdés által bajából teljesen kilábolt.

45.

Egy, a' hideg viz által Megygyógyúltnak levele röviden imígy szóll: „Midőn szinte harmincz esztendős valék, minden alrészeimet holmi merevedés fogá el. Sok Orvostól kérék tanácsot, de bajamon nem segíthetének. Semmit sem éreztem többé: nem a' ruháim melegét, és a' csalán csipést. Miután sokáig testemet, elmémet és erszényemet hiába kinoztatám, megvetém az orvosi segélyt, minden hónapban eret vagaték és csupa hideg szereket alkalmazék; egy, kertemben lévő hideg kutvizbe szálltam,

legelőször ugyan nyárban, de utóbb akár mikor is. Elejénte, a' mint a' kuthoz jártam, némi, naponként szaporodó, pörsenetek ütének-ki rajtam, mellyek ismét leszáradtak; e' miatt a' bőröm megvörösült, a' bőrlikacsok megnyiltak és természetes melegségem ujra viszatért; az óta (most 40 eszt. vagyok) mindég a' magam saját Orvosa valék."

46.

A' következő levelet Dr. Bettenson irá Dr. Bayrard-hoz: „Egyiket inasaim közzül egy fertály évig igen erős köhögés gyötré; e' miatt maga is, társai is csak halálát jövendölék. Egyszer fagyos időben valami keskeny bürün kelle áltmennie, de lába megcsuszván a' fagyos vizbe zuhant-le nyakig. Szerencsére csak hamar kihuzatott. Haza érvén, magára meleg inget ölte, kevés meleg levest evék, éjjel jól aludt és regvel felébrülvén csak keveset köhögött; nem sokára egészen elmult a' köhögése."

47.

Waldo Edw. irá hozzám: „Toylor Wilmos szolgámnak minden izületeit elfoglalá a' csúz; az Orvosok ezért

belőle sok vért kieresztettek, vékony diaetát rendeltek és osztán viszaküldék szüléihez. Én Kegyed' meghagyásából őtet hideg fürdőbe küldém és egy hónap se telék bele hogy ép egésségben tére onnan visza."

„Grenhill Sámuelnek minden izeit Májusban a' csúz ülé-meg és legalább is hat hónapig szenvede ezen bajban. Flanélba kelle őt takarni és mások segítsége nélkül nem is mozdúlhata. Ezen embernek is Kegyed' javaslására, hideg fürdőt ajánltam, hová őtet magam kocsiján vitettem. Midőn itt az utazási alkalmatlanságok utan keveset nyugodott volna, egy székbe tétetvén a' fürdőbe eresztetek, de három órapercz után ismét belőle kivéteték; erre mindjárt a' lépcsőkön felhághatott, két hét mulva tovább is mehete és most minden daganatjaitól menten van."

48.

Egy öreg Savory nevű halkereskedő Hammersmith-ben ezt állítá: kevés alvás, hüves diaeta és vékony ruházat legjobb szerek' a' hoszú és egésséges életre nézve. Néha magán holmi bajokat érezvén és nem alhatván, elment egy vizen álló csónakba, hol osztán a' lég'

hüvessége és a' csajka hintálása édes álomba szenderíté őtet. Magát gyakran hideg vizzel is mosá. Csak vékony gyapju mellényt visele ingén és igen virgoncz, beszédes ember volt, jó látás-és hallással bírt, nem reszketett. Megholt 103 évű korában.

49.

Azt találom, hogy más emberek között a' mosók és a' hideg vizben pocsolók élnek legtovább és legegésségesebben. Én sok illyeneket ismerek, a' kik száz és több esztendősek is. Azt hallottam, hogy Witney-ben Oxfordshire-ben, a' kallókban dolgozók, kik télen nyáron nedves ruhát hordanak karjaikon és melljöken, soha se hűtik-meg magokat és nagy kort érnek.

50.

Egy halkereskedő a' fiját egy Írnok hoz adá tanulni, ujjainak és izeinek gyöngesége miatt azonban nem sokára a' tollat sem tarthatá 's igy urának sem segíthete. Az apja őtet ismét haza vivé és a' maga mesterségére fogá; miután egy ideig derekasan a' vizben dolgozott és áltázott; teljes erőre és egésségre kapott.

51.

A' hideg viznek egyik edényből a' másba való öntögetése igen frisítő a' hideglelésben (lázban) szenvedőknek. Némellyeket így a' viz' hüvessége és zuhogása édes álomba varászla. Wicks gyógyszeráros Londonban beszélle nekem egy barátjáról, kin az Orvosok nem segíthettek. Ez-ágya előtt folyvást hideg vizet öntete egyik edényből a' másikba, mig el nem aludt.

52.

Egy urtól hallám, hogy ez, gyerkőcze korában, pajtásaival együtt gyakran egy pár földbe dugott villa fölött ugrála ált. Mindég magosabban ugorhatott pedig, ha előbb hideg vizben volt.

53.

Eldured János irá Londonból: „Engemet némi kis, vékony férgek, mellyek többször az emésztettel együtt mentek-el, igen bántottak. A' mint egyszer egy igen hideg tóban fürdöttem, kijövén, egy nagy gombolyag férgek ürűltek-ki belőlem, és az óta szabad is vagyok tőlök.“

54.

Az itt következő levél is bizonyitja a' hideg viz hasznos voltát:

„*Különösen tisztelt Doktor Ur!*

Ambár Kegyed a' hideg viznek jó foganatjait eléggé ismeri sok nyavalyákban; nem fogja még is a' következő példáktól figyelmét megtagadni. Bizonyos Cyprian egy pár esztendő előtt olly erőtlen volt és hajlandó a' lázakra, hogy testét télen nyáron folyvást flanélba kelle takarnia és a' legcsekélyebb hideg vagy időviszontagság miatt is erős láz vagy czúz fogá elő. Sok szereket használt hiába. Utóbb a' hideg vizet próbála-meg. Már a' második vagy harmadik efféle próba után (tél közepén) nagy könnyebbülést tapasztalt, és a' vizkúrának folytatása által annyira megjavult, hogy a' flanelt, bundát félre tehetvén, most már egésséges.“

„Ezen Cyprian egy előkelő olasz Kereskedőt, ki hasonló bajban szenvedett, rábeszélle, hogy példáját követné, a' mit ez megcselekedvén, a' vizzelorvoslásnak hasonló sükerét tapasztalá.“

„Az én ipam Amgott a' köhögés és csúz által annyira kinoztatott, hogy a' haja' nyirését is neki megtiltották. De én és Cyprian rávettük ötet, hogy fejét nyirné meg és hideg vizzel mosná. Ennek olly jó foganatját érzé, hogy egész testével a' hideg fürdőbe ment, és erre már tiz év óta előbbi bajaitól ment."

„Sutton őrnagyot olly erőszakos csúz fogá elő, hogy tagjait nem használhatá és iszonyu fájdalmakat álla-ki. Különbféle szerek ezen baj ellen hiába vétettek-elő. Hideg fürdőbe viteté tehát magát; háromszori ezzel élés után járhatott, és egésségesen tért haza a' tizedik hideg fürdés után."

55.

Egy Sebész beszéllé előttem, hogy lábán lévő golyvás vérér-daganatját azáltal gyógyitá-meg, hogy azt regvelenként egy forrás viznek esése alá tartá.

56.

Belsus szerint, a' hideg vizzel élés igen hasznos azokra nézve, kiknek feje gyönge, és czúzra, folyószeműségre, náthára nyakmirigy-bajokra ée, hajlandók.

57.

A' hideg víznek haszna igen nagy a' köszvényben és tagszaggatásokban. Martian azt mondja, hogy Berner Cardinális csupán a' fris viz ital által szabadula-meg a' köszvénytől.

58.

A' hónapszám' rendetlen folyását az aszonyoknál és az aranyeret a' férjfiaknál nem szabályozhatja jobban semmi, a' hideg viznél.

59.

Dr. Duncan azt mondja; a' felhevült vérnek frisitésére legjobb, korán regvel egy jó pohár vizet inni, melly minden epés és sós részeket a' vizellet által kiürít. Ebéd után a' hideg viz ital, a' gyomrot megfrisiti és a' szelektől megovja.

60.

Aller szerint, a' hideg vizzel élés a' köszvényben és lépnyavalyában igen hasznos, mert csak a' hevítő italokkal élők esnek köszvénybe, és nem a' vizivók.

61.

Dr. Brown mondja, hogy Wallis herczegségben az aszonyok gyermekeiket kilencz hónapig regvel és estve hideg vizben mossák, erősítés végett.

62.

Azok, a' kik tiszta és jó féle vizet isznak, sokkal egésségesebbek és tovább élnek, mint a' bor- és sörivók. A' hideg viz jó étvágyat szerez. Semmi jobban az ételeket fel nem oldozza, belőlök a' tápláló részeket ki nem huzza, és a' tápnedvet kellő helyére úgy el nem viszi, mint a' viz.

63.

A' vizivóknak sokkal erősb és fehérebb fogaik vannak, mint másoknak. Mert a' száj rothadása és a' fogaké csak a' tisztátalan vértől függ, mellynek a' hideg viz ellent áll.

64.

Dr. Cheyne bizonyitja, hogy, ha az ember korán regvel és asztalnál hideg vizet iszik, ez a' megcsökkent étvágyat

és nagyon elgyöngült emésztést mindég ismét helyre állítja. Tanácsolja továbbá a' köszvényben sinlőknek, hogy, ha többet találtak enni vagy inni, lefekvés előtt estve igyanak annyi hideg vizet, a' mennyit gyomrok eltür.

65.

Az igen erőszakos hányás ellen a' hideg viz nagyon hasznos. A' ki már gyakran hányt, és osztán bőven hideg vizet iszik: a' fölöttébbi okádásnak elejét veszi, a' melly másként igen veszedelmes lehetne.

66.

Ekképpen gyógyítá Sydenham a' Cholerát vagy a' hasmenéssel járó hányást.

67.

A' hideg viz ivása a' Sorvadásban is hasznos, ha a' tüdők nincsenek megromolva. Dr. Couch azt mondja, hogy egy embert ismért, ki abból csupán vizital által gyógyúlt-ki rövid idő alatt.

68.

Azon személyeknek, kik az arczokon és hátokon nagy alkalmatlan hő-

séget tapasztalnak, nem ajánlhatni jobbat, hüves életmód mellett, a' hideg viz ivásnál. Azoknak is igen jó, kiknek ábrázatján holmi pörsenetek és pattanások ütnek-ki, minek a' felhevült vér az oka.

69.

Rivinius mondja, hogy a' bő hideg viz ital a' kólikában igen jeles szer, és Dr. Fortis állítja, hogy ő Velenczében a' kólikában szenvedőknek a' hideg vizet jó sükerrel rendelte.

70.

Dr. Wainwright erősíti, hogy a' forró lázakban egésséges és annak előtte annyit adtak abból a' Betegnek inni, a' mennyit bírt.

71.

Dr. Harris mondja, hogy mértékletes diaeta és a' hideg viznek szorgalmas ivása által leghamarébb meg lehet a' köszvénytől szabadulni. Mayerne is azt mondja, hogy ezen nyavalyában minden erős italokat kerülni és hideg viznél egyebet nem kell inni. Van der Heyden szintugy a' vizitalt mondja legjobb szernek a' köszvény ellen, mind a' fiatal mind öreg személyekre nézve.

72.

Ugyan ő a' vizitalt a' farsábában is ajánlja, melly bajat igy már több izben meggyógyíta. Magam is, így ír, annak jó foganatját tapasztaltam a' vállfájdalmakban, mellyek már három hónapig tartottak. Mikor ezekhez magát még láz is kapcsolá, naponként négy kupa (Quart) vizet ittam-meg. Ámbár nem izzadtam is, mikor az ágyba feküdtem; bajom mégis elenyészett és többé soha visza nem tért. Más részek fájdalmai ellen is hasonló jó sükerrel használtam a' vizet.

73.

Dr. Wainwright is mondja, hogy a' hideg viz alkalmaztatása hasznos a' fejfájás, rekedtség, szédűlés, szemek tompasága, mélaság, fuladozás, szájrothadás és gyomorpuffadozás ellen. Midőn én fiatal koromban rendetlenül és erős italokkal éltem volna, mindég szelek bánták gyomromat és gyakran asztal után nagy émelygéseim voltak; végre ezen bajtól is meg szabadultam, miután az asztalnál viznél mást nem ittam, úgy hogy több negyven esztendejénel már effelét alig veszek magamon észre, és

ha egyszer ismét rám jön, a' fris viz ital fél óra mulva mindent elhárít.

74.

Minden féle égetéseknél igen jó a' hideg víz, ha másként a' sérelem nem fölötte nagy. Az égett részt azonnal jéghideg vizbe kell dugni és a' fájdalom enyhülni fog.

75.

Egy embernek nagy fekélye volt az egyik lábán, mellyre olvasztott rezet talált dönteni, a' seborvos kilencz hétig orvoslá őtet látható süker nélkül. E' személy szenvedelmesen kedvellé a' horoggal halászást 's egyszer ezen czélból másokkal együtt a' folyóhoz méne, hol, lábbelijit megnedvesítni nem akarván, mezitláb sántikált a' vizbe és mintegy két óráig marada benne. Ki jövén, észrevevé, hogy lábán az előbb egészen vörös és gyuladt fekély halvánnyá lett, mellyet bekötözvén haza ballagott és két hét mulva a' seb szépen begyógyult.

76.

A' hideg viz legjobb és legbátorságosabb szer a' zuzódás és ficzamodásokra nézve. Az igy megsértett részeknek igen hideg vizzel való fürösztése és mosása

a' daganat- és fájdalomnak elejét veszi, a' nedveket viszaúzi, mellyek másként a' sérült részbe rohannának.

77.

Van der Heyden egy férjfiuról tesz említést, ki husz év óta egyoldali fejfájásban és agybeli czúzban sinlődött; melly bajaitól nem sokára mégis kigyógyult, miután naponként egy óranegyedig fris vizbe mártott vászondarabott rakott a' maga fejére. Magam is sokat szenvedtem ezen bajban, ugy hogy mindég valami vizes nedvesség folyt az orromból; azonkivül hasonló vékouy nedvességet köptem is. De a' mint fejemet egy kútcső alatt regvelenként hideg vizzel mosni kezdtem, mintegy hat hét mulva minden bajom elmult.

78.

A' lázaknál gyakorta jelenlévő álmotlanságot is elűzhetni a' hideg viz felrakása által. Egy rokonom lázba esék; és midőn három nap és éjjel semmit nem alhatnék, egy öszvehajtogatott asztalkendőt, hideg vizbe mártva és egy kevessé kinyomva, a' feje körré tenni, és ha megmelegűlt, újra fris vizbe áztatni javasoltam. Két óra múlva az egész feje

meghüvesedvén, aludni kezde és öt órát szunnyada; ugyan ezt rendeltem estve is cselekedni, hasonló jó foganattal.

79.

Az orr-vérfolyást elállíthatni, ha a' Szenvedővel sok fris vizet itatnak, orrlyukaiba is azt fecsölnek, és nyaka körré hideg vizbe mártott asztalkendőt vagy más vászonbelit raknak, és ezt, ha megmelegül, újra bemártják.

80.

Jó szer a' hideg viz az ujjak' vagy más testrészek csekélyebb sebeinél is. A' ki magát megvágta, szorítsa-öszve a' sebét hüvelkével egy darab ideig, mire a' vér el fogállani. Most egy öszvehajtogatott rongyocska hideg vizbe mártatva a' sebre köttetik, melly így hamar beheged.

81.

Dr. Brown szerint a' golyvák elüzésére nincs jobb szer a' hideg vizben fürdésnél. Ő egy York tartományi nemes emberről tesz említést, kinek nyakmirigyeiben nagy és igen gyuladt fekélyei voltak, de a' hideg vizben fürdés által egy hónap alatt begyógyultak.

82.

„Skótzia szigeteinek leirásában“ a' következő szer ajánltatik a' sárgakórság ellen. A' Beteget levetköztetve a' földre kell hason fektetni és hamar egy teli edény hideg vizet a' hátán végig önteni.

83.

Egy szemgyuladásban szenvedőnek fris vizbe mártott ruhát öszvehajtogatva tanácsoltak a' szemére rakosgatni, ottan ottan ismételve. Kevés idő mulva az egész baja elenyészett, és viszá sem tére többé.

84.

Bizonyos ifju ember nagy szűkmellűségben szenvedett, és igen kiszáradt; ez ellen sok orvosságot vett, de haszontalanul. Végre egy orvos tanácsára csupán vizett ivott és zabkását só és czukor nélkűl evett; ezen életmódot három hónapig követvén jobban kezde lenni, 's utoljára egészen is helyreállott.

85.

Ha valakinek teste lovaglás közben feldörsölődött; az mossa magát lefekvés előtt jó hideg vizzel.

86.

Egy Máltai Capucinus Bernhardt Maria de Castrogiane csudaorvoslásokat vitt véghez Palermoban. Midőn ő 1724-ben Máltába jött, hogy Velenczébe menjen, sok beteg gavalérok kérék őtet a' szigeten letelepedésre. Orvoslásai, mellyeket jég és jéghideg viz által eszközle, rendkivűliek voltak. Az 1723 és 1724-ki franczia Merkurban külömbféle leveleket olvashatni, mellyekben azok hoszasan imígy iratnak-le: „Egy Siciliai Capucinus áldozópap, fija egy gyógyszerárosnak, itt híres orvost és Chemikust játszik; négy hete hogy már itt van (a' levél 1724. Julius 12-ki). Emberi szeretetből vagy hiúságból vagy orvosi Karunk' daczára, orvoslásra adá magát, millyen a' többi orvosok előtt egészen isméretlen. Fontolja-meg Kegyed a' következő történt dolgot: Gróf Beverens, németországi fi, három hónap óta szívdobogásban szenvede, rángatódzási mozgásokkal együtt. Melljén némi hidegséget érze, e' mellett az ebnapoki legnagyobb hőségkor sem tuda megmelegedni; szüntelen bundába és téli köntösbe burkolkozék és igen melegen kelle magát tartania. Ha csak az ujját dugta

is ki meleg ruhái alul, az megmerevült és őt rángatódzások fogák-elő. A' Capucinus el men látogatására, minden szükségtelen ruhát levétet róla, és a' Beteget fris levegőre vezetteté; a' közönséges és szinte jéggé fagyott viznek segitségével 24 óra alatt a' grófot annyira vivé, hogy minden mell-gyöngeség és a' szokott kinzó hideg belőle eltünt, a' rángatások megszüntek, és magát mindenek csudálására fris és egésségesnek érzé, sőt szivdobogása is engede. Az egész orvoslás csak öt hétig tartott. Commendeur Guarena, piemonti születésü, az orrában habarniczát (polypus) kapott, az orvosi Kar őt sorsára hagyá, attól függesztvén fel a' dolgot, ha kőkem származott e vagy nem. A' máj' tájéka felé egy helyen keményedés volt, melly az ujj' nyomásának ellenállt. Kivülről rajta a' hasbeli dugulásnak minden jeleit, testének szárazságát, bőre' feszességét, sáppadt arczszint ée. lehete észrevenni. A' viz' segedelmével a' kőkem (scirrhus) megpuhult, a' Beteg öt nap holmi fájdalmakat érze, mint jeleit az eloszlásnak. Minden keménység eltünt, úgy hogy a' hugyban némi krétához hasonló anyag és ollyan nyálka látszott, mellyet késsel lehete

vágni. Guarena gyöngeségéből felépült, jó szint kapott és egészen helyreállott. — Egy pap gonosz-indulatú lázba esék. Három nap mulva a' viz által ismét felláb-badt. A' láz nála mindjárt elejénte meg-fojtatott, midőn már gonoszféleségét mutatná. Egy Spanyol, a' Nagymester' apródja, kit már az orvosok elveszettnek tartottak, és a' haldoklók' szentségeivel is elláttak, a' Capucinus segétsége által lázából felgyógyúlt. Az orvos felnyittatá az ablakokat és jégvizet itatott vele. A' Capucinus azt állítá, hogy ezen gyógymóddal még a' vizkórságot is hamar megorvosolja. Egy más Beteg, Bailli Ruffo nevű, erős lázban szenvedett, hasmenéssel és rettenetes fájdalmakkal. Minden szereket hiába vett. Magához hivatja a' Capucinust; ez a' vizorvoslást veszi-elő. Az első 24 óra alatt már elmult a' láz és minden fájdalom. Más nap azután nagyobb hasmenés áll-elő, melly által iszonyu sok zöldes anyag ürült-ki. Harmad napon már a' Nagymesternél látám őt legnagyobb bámulásomra, minthogy még regvel az ágyban leltem. Még egy szót az általa használni szokott gyógymódról. A' vizet ő (a' Capucinus) néhány darab jéggel vagy hóval úgy meg-

hidegíti a' mint csak lehet; ebből a' Beteg regvel három nagy pohárnyit iszik, és így folyvást egész nap, mintegy 36 pohárig. Az első napokon semmitsem szabad enni; ha így a' Beteg igen elgyöngűl, minden étel helyett estve két vagy három pohár vizet kap két vagy három tojássárgájával. Utóbb valamivel többet kap, egy fél csirkét, egy galambot, két vagy három unczia olasz macaronit.

A' Capucinus, Betegének állapotjához képest, több vagy kevesebb vizet vagy eledelt adat. Mindég a' Beteg' ágyánál van, és szűntelen az érverésre vigyáz. A' vizzel élésre vagy fejfájás, vagy igen nagy héség, hascsikarás hasmenés következik; minden régibb bajok megújulnak. A' hasmenés, és a' hascsikarás ellen imígy cselekszik: jéges vizből klisztéreket adat, hideg vizet itat és a' hasat jéggel dörsölteti. A' bekövetkezett héség ellen is jéggel dörsölteti a' fejet és a' gyomortájat. A' szenvedő résznek jeges vizzel dörsöltetését a' visszatérő farsába és czúz ellen is használja, 's a' t.

87.

A' mélaság ellen is igen jó a' hideg víz. Én magan is melaság- és komor-

kórságra hajlok, ugy hogy ha boszonkodom elfogódik lélekzetem; de csak egy itze fris vizet kell innom, 's két három órapercz mulva jobban vagyok.

88.

Lucas hoszas tapasztalása után azt állítja, hogy a' náthát hideg viz által elháríthatni, úgy, ha az ember egy jó pohár vizet lefekvéskor, egyet éjjel és egyet regvel felhajt.

Legújabban Oertel Prof. Ansbachban ezen orvoslásmódot ajánlja a' mostani Influenza (náthahurut; la gripp; febris catarrhalis epidemica benigna) ellen:

A' Beteg váljon-meg eddigi szokott ételei 's italaitól.

Kezdjen azonnal, kicsinyenként 3 és több pint (Masz) fris kútvizet inni.

Éljen legfőlyebb is csak kevés vékony húslevessel bele Zsemlyét adván, és egyék fris, nyers, leves gyümölcsöt.

Mossa az egész testét fölyűlről lefelé fris vizzel, és nyugodjék osztán a' pamlagon, vagy járjon a' szabad levegőn gyorsan mig nem izzad.

Szintúgy estve is mossa magát lefekvés előtt, utána bujjék tüstént az ágyba 's ott igyék-meg egy vagy két

meszely (Schoppen) fris vizet, hogy egész éjtszaka a' teste gőzölhessen és izzadjon.

A' ki ezt egész bizodalommal, és állhatatos elszántsággal cselekszi, már az első órák alatt nagy könnyebbülést fog érezni és hamar felgyógyúlni. (Allgem. Anzeiger der Deutschen.) A' magy. Ford.

89.

Őt azt is állítja, hogy néki 8 — 10 ángol mérföldnyi sétálásakor, a' hideg viz még egyszer annyi erőt adott mint a' bor és sör, és hogy ha valaki a' sok evéstől származott bajokat eltávoztatni akarja, nincs jobb a' fris viz italnál.

90.

Dr. Cheyne ezeket beszélli: Egy Doktort már sokáig kinzott a' nehéznyavalya, utóbb észrevette, hogy minél kevesebbet eszik, annál kisebb ezen baja. Azért minden más italokról lemondván csak vizzel és téjjel kezde élni, mellyet folytatván még 14 évig élt.

91.

Én a' fris viz hasznát a' kanyaróban is megbizonyúitnak tapasztalám. Egyik leányom abba esvén, különbféle szereket

vett már siker nélkül. Egyszer éjjel észrevettem, hogy a' Beteg haldoklik és láttam, hogy a' kanyaró viszaméne és csak barna foltok maradtak még hátra. Az orvosságoknak többé nem hittem és mivel leányom ugyis oda lenni látszott, kétségbe esve im erre fakadtam. Egy itze hideg vizet hoztam és belőle tüstént egy kis pohárral neki adtam; két órapercz mulva ismét egygyel, és nem sokára a' harmad és negyedik pohárral is; a' harmadik pohár' elköltése után melljét megnézvén, a' kanyarót újra a' bőrön találtam szokott színében. A' vizital előtt igen nehezen lehelhetett és csaknem elhunyt, de még a' neki szánt vizet sem itta-meg, midőn már lehellése megkönnyebbült, és a' negyedik pohár után szelíd álomba merült, mintegy négy óraig aluván; felébredvén magát jól és veszedelmen kivül érzé, és rövid időn egészen is felépült.

92.

Minden féle italokat probáltam én meg a' végből, hogy kitudhatnám, mellyik ad legtöbb erőt az utazás, masírozás közben. Ittam bort, sört, vizet, de legmegújítóbbnak a' vizet találtam, melly

a' lélegzést igen segíti. Mondhatni, hogy a' viz leghasznosb ital a' szükmellűségben sinlőknek, ha azt ottan ottan poharanként issza; kivált estve a' lefekvés előtt vagy ha valami dologhoz akar fogni.

93.

Ha a' hideg miatt szinte megfagyott kezeket 's lábokat hideg vizbe tartják, megjavulnak. Csaknem kiki tudja, hogy a' hidegvette tagokat jobb hóval dörsölni vagy hideg vizzel mosni, mint melegre tenni a' mi igen ártalmas.

94.

Van der Heyden szerint, a' bénult tagok, ha gyakorta fris vizzel mosatnak, ismét helyre állíttathatnak.

95.

Egy hollandiai kalmár igen nagy gyomorfájásban szenvede, mellyet minden féle gyomorcseppek, ée. által igyekezék elhárítani; és asztalhoz sem űlt, mielőtt azokból valamit emésztés végett be nem vett. A' hires Locke egyszer a' kalmárt meglátogatván, megpillantá a' sok orvosszereket, és megtudván mire valók, azokat félretétetni és helyettök

csupán a' hideg italt javaslá. A' kalmár követé Locke' tanácsát és nem sokára gyomorbajaitól megmenekvék.

96.

A' hideg viz a' görcsök és szív szorongások, az ú. n. gyomorgörcs, gyomorégés, gyomorrágás ellen igen segítékeny. — Celsus mondja: A' ki lassan emészt 's kinek tehát gyomra könnyen felfuvódik, az igyék, előbb mint ágyba men, egy két pohár fris vizet.

97.

Egy tizenkét évű zsidógyerkőczét az ijedés és hideg miatt nagy szívszorongatás köhögéssel, erőtlenség, tagreszketés borzongás és belső héség fogá-elő. Három nap mulva kezeit 's lábait görcsök rángaták, mellyek fél óráig tartván annyira növekedtek, hogy a' háta és nyaka egészen özvehuzódva és meggörbűlve voltak. A' támadáskor a' lábak hidegek, mellje felemelkedve és lélekzése erőszakos volt, az érverés gyors és kemény. A' támadás után az egész test elbágyadt, de az étvágy és álom semmit se csökkent. Sok orvos' tanácsa foganatlan maradt, és a' nyavalya nőttön nőtt. Végtére a' Betegnek fris kutviz rendelteték italul,

naponként fél vagy egész pint, mellyre két hét mulva a' baj egészen megszünt.

98.

Hoffmann Fr. szerint, a' viz legegésségesebb ital. A' hevítő italokkal élők sok nyavalyáknak alávettetnek, millyek: a' gutaütés, bénulás, fojtó nátha vagy czúz, aszkórság, vizibetegség, köszvény, aranyér, ée. Azok pedig, kik hideg vizet isznak, az efféle bajokra csak ritkán hajlandók, testök egésséges, kedvök vídám, etvágyuk jó, fogaik szépek és épek.

99.

Már Hippokrates mondja: Az epelázban, melly az embert naponként megtámodja, hol a' száj keserű, émelygés, és az ágyékokban, lábakban nehézség van jelen; ollyankor a' Beteg a' láz' támadása napján, igyék annyi fris vizet, a' mennyit csak megbír.

100.

Aurelian a' sárgakórság ellen hideg vizet inni, és igliczből labdacsokat tanácsol bevenni. Trallian ezen nyavalyában tiltja a' hideg szerekkel kivűlről élést, de a' hideg viz ivást igen ajánlja.

Az Eczet és Téjnek Gyógyereji.

I. Az eczetnek orvosi haszna.

1.

Következendők a' jó eczetnek ismértető jelei, és a' szerek, mellyek által azt megpróbálhatni. A' jó eczet tiszta, derült és könnyenfolyó (folyékony), nem nyúlós, és erős savanyu izű és szagú. Ha belőle egy keveset az ujjak között dörsölnek, sem égetbor' se sörszagú ne legyen. Sokáig elállhasson, és fogytáig a' hordóban meg ne zavarodjék, virágosodjon, vagy penészedjék. Színe akárminő lehet, mellyet gyakran a' hordó ad neki; a' kevessé sárgulót még is többre böcsülik. Félig befőzetvén a' meghülés után még savanyubb legyen, mint az előtt. Ha egy eczettel töltött nyakaspohárkába fél lat, mészszel készült szalamiaszesz öntetik; az eczet ne változzék

kékes vagy kék színüvé, másként réz van benne; a' mi fájdalom! nem ritka eset. Úgy, ha egy kis pohárnyi eczet közzé egy kalán Hahnemann probaedvét vegyítnek, az ne váltson barna vagy fekete szint, másként az eczetben ólom van, melly azt a' legirtóztatóbb méreggé teszi. Könnyen mególmosodhatik pedig az eczet, ha azt rosz czin vagy megczinezett üstben főzik. Ha az eczetbe néhány csöp ólom-méz, lepárolt vizben felolvasztva, eresztetik, semmi fehéres por ne essék az üveg' fenekére, vagy ha ez szembe tünne is, azonnal ismét elenyésszen, ha közzibe egészen tiszta fojtósavat csöpögtetnek, mire a' folyóságnak ismét meg is kell derűlni, higgadni; a' hol ez nem történik, kénsav van az eczetben. Váltóvizzel vagy fojtósavval ritkábban hamisíttatik az eczet; de ha megtörténnék, úgy lehetne kitudni, ha fél font eczethez addig öntetik hamuzsír, mig minden pezsgés elmúlik; azután a' folyóságot egy vas serpenyűben gyönge tüznél egészen kigőzölgtetvén, a' maradék száraz só izzó szénre vettetik; ha már az eczetben fojtósav volt, akkor a' só sistergve és élénk lobokat vetve ég-el. Gyakran az eczetbe paprika,

boroszlán, tárkony ée. vettetik, mellyektől az csipős égető izű lesz, mit a' köznép savanyunak tart. Az illyen eczet az egésségnek fölöttébb árthat*).

2.

Ekképpen lehet balzamos és rothadásgátló eczetet készítni: Egy maroknyi levendulalevél és zsályavirág, izsóp, démutka, melissza, borsfű, egy marok sóval és két foghagyma-fejjel vegyítve egy edénybe tétetnek, reájok legjobb fehérborból vált eczetet töltvén, azután a' keverék két vagy három hétig (minél tovább annál jobb) áll, és így a' legderekabb sebgyógyító szer válik belőle**).

3.

A' szépnőnye mérge ellen is igen jót mível az eczet. A' Betegnek minél előbb hánytatót kell adni, azután egy meszely eczetet, ugyan annyi vizzel vegyitve, napjában vele magitatni, és hogy ne alugyék, a' mi itt igen árthatna, ide 's tova sokat jártatni***).

*) J. S. Spieß.
**) L. M. Kahn.
***) H. Robbi.

4.

Az égetéseknél is igen ajánlatos az eczet, mert a' rothadásnak ellentálló, és a' részek' elhalásának elejét vevő, erővel bír, a' mi az efféle roszul orvosolt vagy elhagyott sérelmeknél könnyen előkerülhet. A' hol a' fölsőbőr el nincs romolva, ott arra minden órában vagy két órában lehet az eczetet alkalmazni; ha pedig a' bőr meg van sértve, az illyenkori fájdalmasság miatt ritkábban 's vizzel vegyitve kell használni. Általyában legjobb a' fele vizzel felereszteti eczet három vagy négy óránként langyosan alkazmaztatva*).

5.

Ha egy, eczettel teli edényt a' befűtött szobakályha mellé vagy nyáron a' napra tesznek födetlenül, ez által a' szoba megromlott levegője tökéletesen megjavul**).

6.

Az eczetnek az a' jó tulajdona van, hogy hűsít és a' szomjat oltja.

*) H. Robbi.
**) G. Müller.

Négy vagy, a' millyen erős, hat vagy nyolcz annyi tiszta vizzel vegyítve, az igen nagy nyári hőségkor igen egésséges és szomjoltó ital. Hasonlóul minden forró epe- és poslázakban, ha a' Betegnek a' melljében semmi baja és se köhögése se fuladozása nincs, kellemesb íz végett egy kevés mézzel is vegyítve, igen böcses italul szolgál. Szomjat olt, hűsít, izzaszt, 's a' t. és szükségben limonáde gyanánt használtathatik *).

7.

Különesen hasznos a' ragályos nyavalyáknál, még a' pestisben is. Ezen esetben tanácsos, az ételeket boreczettel megsavanyítni, regvel éhomra egy kanálnyit belőle bevenni, és a' ki még többet akar tenni, az arczot és kezeket vele mosni. Ezzel az egyetlen egyszerű háziszerrel való szorgalmatos élés által többnyire meg lehet az elragadástól menekedni. Sőt a' ruha-darabokat, ée. is, hogy a' nyavalyát el ne ragasszák, eczetbe lehet áztatni, vagy vele meghinteni és egészen is kimosni **).

*) Gemeinnützliges Wochenblatt 1792.
**) L. M. Kahn.

8.

Gőzképpen is igen nagy haszna van az eczetnek. E' vegre az eczetet forró vasra vagy téglára kell önteni: igy nem csak a' szobában kellemes szag terjed-el, hanem a' levegő is igen tisztul és javul benne. Ezt a' szert minden Betegnél kellene legalább egyszer napjában használni. A' himlő uralkodásakor az eczetgőzt és az eczetitalt ezen nyavalya' gonoszféleségének elmellőztetése végett alkalmazták. A' fülbe eresztett eczetgőz a' fülzugást elhárítja *).

9.

Az eczettel való külső élést is ajánlhatni az itt következő esetekben. Ha szülés után az aszonyi tisztulás igen bő; az eczetbe mártott és ágyékokra tett ruhák igen hasznosak. — A' meleg eczet a' szájba vétetvén, gyakran elállítja a' fogfájást. Az ájulásban vagy könnyebb gutaütésben lévőknek orra alá tartatván, az életerőt ébreszti és a' Beteget hamar fel éleszti. — Az eczetet rendkivüli sikerrel alkalmaztatni a' széngőzben megfuladt személyeknél is, ha vele meg-

*) H. Massius.

hintetnek, és abba mártott ruhadarabok tétetnek a' mellre és homlokra. A' sebeknél pedig borongatás és párgolás gyanánt szolgál. A' torokgyékben vagy torokfájásban, vizzel és mézzel vegyítve, jeles toroköblitő szer. Sőt a' szemőcsöket is elüzhetni vele, ha bizonyos mennyiségű eczetben annyi sót olvasztanak-fel, a' mennyit csak lehet, és ezen vegyítéket a' szemőcsökre szorgalmasan rakosgatják *).

10.

Klisztér gyanánt, fele vizzel, adatva, az eczet gyakran a' legmakacsabb dugulást is elhárítja. — Néha a' fehérfolyást is meggyógyítja, ha, szintúgy fele vizzel vegyitve, a' méhhüvelybe fecskendeztetik **).

11.

Dr. J. D. Moneta egy, a' dühös kutyaharapás' rettentő következetei ellen való szerről tesz jelentést, mellyel ő maga hatvan, és más ő hozzá (Warsóhoz) közel lakó orvosok sok száz megharapott

*) H. Massius.
**) R. Bauer.

személyeket, kiknél már részint a' dühösség és viziszony' jelei mutatkoztak, szerecsésen kigyógyúltaknak állítanak. Ezen szer itt következik:

Mihelyt valakit dühős vagy haragos állat talált megharapni, azonnal tegyen a' martt sebre földet, homokot, sárt, ganéjt vagy burnótot, hogy a' nyál' mérgét magokba szivják, mielőtt ez az emberi nedvek közzé vegyűlne; azután vizzel moshatni-ki a' sebet. Mindjárt söreczetet is kell melegítni, a'hoz vajat is adván elegendőt (egy $\frac{1}{2}$ iczéhez (Schoppen), fél fontot), és osztán ezen eczettel folyvást a' sebet födözni.

Belsőleg igyék a' Beteg három lat söreczetet egy kevés irósvajjal napjában három vagy négy izben, köz italúl válasszon limonádet, vékony sört vagy vizet kevés borral, és igy folytassa legalább két hétig. Diaetája egy darab ideig igen mértékletes legyen, csupa gyümölcsel és zöldségekkel éljen, minden húsneműt és hevítő italt kerűljön.

12.

A' fölöttébb izzadó lábak' büdössége gyakran olly kiállhatatlan, hogy ezen állati bűznek elterjedését a' legsürűbb lábbelik sem gátolhatják. A' lábujjak'

kipállásán, mellyet az izzadás szokott okozni, a' harisnyákban hordozott buzakorpa segít; de a' büdösséget csak valamelly savany korlátolhatja. Az állati szagok ugyanis valamelly hugyagos alapú sónak elszállása által származnak; a' rosz bűz pedig azonnal kellemessé változik, ha az alap megkevesíttetik. Így p. o. a' vizelletnek a' spárgaételtől okozott kedvetlen szagát az eczet kedves violaszaggá változtatja. A' mint tehát a' lábak' kigőzölésénél az alap' arányos mennyisége a' savanyhoz naponként változhatik, úgy a' szerint a' szag' hatóssága is különböző. A' nagy hőség- és szapora mozgáskor midőn a' vérforgás gyorsabbodik, a' hugyagos kipárolgás fejlődése is nagyobb, és az alap' szerfölöttisége miatt a' szag kiállhatatlanná lehet. Az illy esetekben csak a' feleresztett eczettel mosás, és a' lábaknak, erős eczetbe áztatott 's osztán megszárított vászon neműkbe takartatása segít. Ezen javasolt szerek alkalmaztatása által legkissebbet sem kell félni, hogy a' lábizzadtság, melly gyakran igen hasznos és szükséges kiválmány, elnyomattassék, és ennél fogva veszedelmes következeteket szüljön *).

*) Wiener Gesundheits-Zeitung 1831.

13.

A' boreczet egy nagy és sokhasznú szer. A' bódító máknedv, bürök, nadragulya, beléndek által történt masztagosítások vagy mérgezések ellen, leghathatósb segédszer a' sok eczet ivás és a' fejnek 's gyomortájnak vele borongatása. — Az ájulásoknál jobb az orr alá eczetet tartani és vele az arczot, halántékokat, kezeket és lábakat mosni, mint más szagos sókat és vizeket alkalmazni. — Minden rothasztó nyavalyáknál vagy a' szobának bármelly rosz párázati ellen, nincs jobb a' szerte hintett eczetnél. — A' nagy hőséggel járó lázakban, a' vércsurgásoknál, a' víz, kevés eczettel vegyítve, igen jó ital *).

14.

Az eczetbe mártott friss kenyérhéj a' homlokra vagy halántékokra tétetve, a' fejfájást gyakran elállítja **).

15.

Az eczet mirtuságacskákkal főzve, vagy a' csalán szinte eczettel főzve, és

*) W. Vogel.
**) C. A. Wild.

szájöblitő gyanánt használtatva, fogfájást hárít-el *).

16.

Az arczdaganattal járó féloldali fejfájás ellen a' melegített eczet, szapparnal vegyítve, mosószerül ajánltatik **).

17.

A' boreczet, egy kendő' csomójára öntve 's igy az orr alá tartva, hurutüző szernek tartatik ***).

18.

Egy, a' Bodámi tó' (Bodenſee) fenekén már egész óranegyedig feküdt katona, életjel nélkül a' vizből kihozatván, tüstént fejétől fogva melljéig eczettel mosatott, sőt a' mellje kefével is dörsöltetett, és azáltal csak hamar feléledt ****).

19.

Mintegy öt esztendős, másként igen egésséges leánykának a' bal térdhajlásá-

*) W. M. Richter, Geſch. d. Med. in Rußland.
**) Linné Iter W. Gothic.
***) J. F. Oſiander.
****) Dr. Herberger.

ban igen nagy fájdálom, osztán daganat, 's végre széles, feketebarna foltok támodtak alig egy óra mulva. Ezen kinos baj utóbb hasonló tünemények között az egész test' szinén elterjedt, vegtére a' száj- és torok' üregébe, és hihetőleg a' tüdőkbe 's belekbe is. Semmi sem használt ezen gyötrelmes nyavalyában úgy, és a' beteg gyermek sem ohajtott valamit annyira, mint a' hideg eczettel való gyakor mosatást, miáltal végre a' leányka teljesen felgyógyúlt *).

20.

Az eczet eleitől fogva a' legegésségeselb izgató- és fűszerek közzé számláltaték, kivált a' melegnedves időjáráskor, és a' poshadásra hajlandó eledelekkel éléskor. Az eczet vagy magánosan vizzel vegyítve használtatik, gyakran mézzel vagy czukorral, vagy fűszerpótlékokkal. Szorgosan kell ügyelni, hogy az eczet csupán fa vagy üveg edényekben tartassék, holmi érczekkel érintésbe ne jöjön, és mázos edényekben ne főljön vagy alljon.

Az eczet izgat, öszvehuz, hűsít, oszlat, azért minden elválasztásokat sza-

*) Salzburger med. Zeitung 1826.

porít és egy legjobb szer sok nyavalyákban, millyenek: a' forró lázak, epés bajok, mélaság (ha az sürű nedvektől ered), a' nyálkásság (itt keserű szerekkel és sókkal egybekötve), az elnyomott kigőzölgés, a' forró vagy éles mellnyavalyák (itt czukorral, mézzel, mályvaszörppel ée). Öszlató tulajdonsága miatt, ha vele mértékletlenűl élnek, az emésztést gyöngíti, sápadt szint és soványságot okoz. Azért is némelly kövér fehérszemélyek, hogy karcsubbak lehessenek, gyakran eczetet szoktak inni, de többnyire önnön károkra.

Izzasztó és hűsitő ereje miatt vizzel vegyítvé, igen jó szomjoltó ital az erős gyaloglás után nagy hőségkor, a' viszaverődött kigőzölgésnél, a' himlőnél, torokgyéknál, ée. Hideg időben a' vele mértékletes élés izgató szerül szolgálhat. A' rothadást még a' fűszereknél is jobban gátolja, mivel nem hevít és könnyebben vegyűl a' test' nedvei közzé.

A' bőven elköltött husételekhez, mellyek' emésztődését, ha vele mértékletesen élnek, segíti, különösen pedig a' hal, disznóhus és más rothádásra hajlandó eledelek mellé igen czélirányos fűszerszám. A' poslázakban, sűlyben és

egyéb rothasztó nyavalyákban gyógyszerül szolgál, a' ragályosaknál védszer gyanánt. Szájöblitőnek hasznos a' foghus' sülyössége, a' torokgyék, szájtaplóssága, ée. ellen.

Ellenszer képpen munkál minden bódító mérgeknél, a' dögleletes levegőben történt fuladásnál 's a' t. Kivülről öszvehuzó, izgató, hüsitő és viszaüzőszer gyanánt szolgál, p. o. mint szagvagy illatszer a' szédülés és ájulásnál; borogatás képpen az ájulás, látszatos halál ellen (a' halántékokra rakatva), a' fejfájás, gyuladások, bogárcsipések, vérzések, és (kámforral és borszesszel) a' zuzódások ellen; mint klisztér a' makacs dugulásoknál. A' rosz víz, eczet vegyittetvén hozzá, ihatóvá leszen.

21.

A' makacs torlódások, ha minden négy órában egyszer négy vagy öt óraperczig langyos eczettel borogattatnak, meggyógyúlnak; illyenkor az izhajlást gyakrabban kell mozgatni vagy meleg, száraz kézzel dörsölni*).

*) G. Müller.

22.

A' nagyérdemű Dr. Herberger, B. kir. Orvosi-tanácsos a' Rajnai kerületben, a' Minchen-i Flórában ime' történetet beszélli:

Egy 40 esztendős, már köszvényes csomókkal és ujjdaganatokkal ellátott férjfiú 1812 Kepten-ben, akkori lakhelyemen, hagymázos lázba (hideglelésbe) esék, melly éppen két fiatal Beteget, kik Kámfort és Hoffmann cseppjeit vettek, ragadott vala el.

A' Betegnek már szinte hippokratesi ábrázatja volt, szemei meredtek, érverése igen kicsin és kihagyó, bőre egészen száraz; félrebeszélt, semmit sem evett sem ivott, és így orvosságot sem vehetett, se házi körűlállásai miatt nem fürösztethetett. A' szeszes bedörsölések és mosásoktól, a' mondott két Betegről ítélve, féltem. Tanácsoltam tehát, mosnák-meg az egész testét (szemeit kivéve) hideg eczettel minden két órában éjjel 's nappal. A' mosás szorgalmatosan teljesítteték, és én más napra Betegemet bámulásomra vidámabbnak leltem, arczát és szemeit élénkebbnek, érverését rendirányosnak és emeltebbnek, a' bőrt ned-

vesnek; azért őt tovább is mosattam, belülről kappanőr és gyökönke theát adtam, mitől a' Beteg nem sokára felépült, csakhogy az emlékezete tetemesen meggyöngült, a' miért is kevés idő mulva irnoki hivatalát elveszté.

23.

Ha a' vánkost borszesszel meghintik, vagy a' gyermek' szája eleibe, forró bodzatheába és eczetbe mártott szivacsot (spongyiát) tartanak, a' kiköhögés megkönnyebbül a' hártyás torokgyékban.

24.

A' fiatal leánykák 's gyermekek' fehérfolyása ellen, melly már a' 8 — 10 esztendőben makaccsá válhatik, és a' vele járó csiklandás által önszeplősítésre is vezethet, az eczet 's vizből álló befecskendéseknél nincsen jobb; kivált mikor a' végbél-kukaczok' elmentéből, ezen férgeknek a' méhhüvelyben létét gyanithatni *).

*) J. F. Oſiander.

25.

Az elnyelt égetett meszet, maró lugott és a' maró piskolczot az eczet, vizzel vegyítve, neutralisálja, tompítja.

26.

A' reggel, délben és estve egy fontig ivott eczetet, gróf Loneissa Páduában az ebdüh' gyógyszere gyanánt magasztalá.

27.

Az ángol matrózok hidegcsipte részeiket (a' vaktetűt) meleg eczetbe mártott rongyokkal borogatván orvosolják.

II.

A' Tej gyógyereji az emberek külömbféle nyavalyájiban.

1.

A' téj mint táplálószer egy leghasznosb ajándéka az anyálkodó természetnek. Benne szerencsésen van egyesülve az állati- és növény eledel, mellytől a' test növekedik és erősödik, a' nélkül hogy nedvei a' rothadásra nagyon hajlanának; ezen okból kiváltképpen a' gyermekeknek való. De felnőtt emberek is éltek téjjel sok évekig, minden más étel és ital nélkül, és mellette igen jól érzék magokat. Dr. Odier Edinburgban egy francziánét látott, ki hét év előtt mellnyavalyában szenvede, és azért sok szereket vett-be, de foganatlanul, és nyavalyája már az utolsó szakaszban látszott lenni. Végre Dr. Frouchinhoz folyamodék és ennek tanácsára nem

evék 's ivék egyebet téjnél. Ez neki igen jól esett; azonnal könnyebbülést érze és néhány hónap mulva tökéletesen helyreálla; a' tejet azonban ugy megkedvellé, hogy még azután is mindég azzal élt. Elejénte naponként mintegy 48 unczia tejet költe-el víz, kenyér vagy más valami pótlék és elkészítés nélkül. Midőn őtet Dr. Odier látta, fris, kővér és jó egésségű volt. Mindazáltal csak kevés ember élhet folyvást csupán téjjel, azért időnként abba kell azt hagyni.

Gyermekekre nézve legjobb az anyatéj és a' tehéntéjjel legtöbbnyire a' Felnőttek élnek. A' szamártéj gyógyszerül használtatik, és leginkább azoknak való, kiket gyomrok' gyöngesége mellett nagy hőség és szomjuság bánt; de a' szamarakat, hogy tejök hasznosb lehessen, a' szabadon kell legeltetni, mert száraz eledel mellet nem adnak olly könnyű és egésséges tejet. E' helyett a' kecsketéj is, ámbár ez sürűbb és több téjföllel és turós részekkel bir, orvosságul szolgálhat.

A' téjföl legtáplálóbb része a' téjnek és jó gyomrot kiván, mert a' gyönge gyomorban hamar megavasul és osztán a' belekben nagy rendetlenségeket okoz,

kivált ha utána valaki gyümölcsöt eszik vagy bort és más hevítő italt iszik. Könnyebben megemésztődik és egésségesebb a' téj, ha gyönge tüzhöz tétetik, mig meg nem sürűdik és a' téjföl elválik. Az írót sokan igen hasznos, enyhítő és gyógyító italnak tartják a' hurutos betegségekben. Azonkivűl az író igen kellemes és megújító. A' Savó is némellyekben tápláló és élnek vele mint megújító szerrel, melly minden elválasztásokat a' testben előmozdít. Ezen ital különösen egésséges és kellemetes, ha borkővel tisztaltatván áltszüretik.

A' téj' jósága függ nem csupán az állat' fajától, hanem annak egésségétől, eledelétől, az évszaktól, edényektől, mellyekben a' tejet tartják, és több más körűlményektől, mellyek a' marhatartót illetik. A' gyönge gyomruakra nézve lehet a' tejet valami kevés vizzel felereszteni. Főképpen tápláló és gyógyító a' fejés után közvetlenűl ivott téj. Igen foganatos szer a' téj a' kezdődő sorvadás' eltávoztatására, kivált ha a' tejorvoslás mellett elég testmozgás is gyakoroltatik. Inni szokták regvel kis mértékben, utóbb 12, 14 és 24 untziáig; bele czukrot is tévén, és fehér kenyeret

evén. Elejétől fogva a' tejet minden lappangó nyavalyákban is, és a' lábkószvényben igen hathatós szerképpen ajánlották *).

2.

A' szamártéj az aszkórságban egy leghatalmasabb mentőszer gyanánt ajánltatik **).

3.

Az iró vagy aludttéj nagy hőségkor különösen jó ital és kivált a' mezei 's egyébb munkásoknak ajánlható ***).

4.

Minden erős maró, kivált ásványféle mérgek elnyelése ellen a' téj egy főszer. Illyenkor mindég annyi tejett kell inni, a' mennyit csak lehet; sőt a' hasat is vele burogatni ****).

5.

A' tiznapig ivott kanczatéj (2, 3 és 4 ivópohárral naponként) a' gyakorolt

---

*) J. S. Spieß.
**) H. Baur.
***) H. Massius.
****) W. Vogel.

rendes mozgás után, egy fölötte makacs hoszuizű- Galandférget hajtott-ki *).

6.

A' téj általában egy legtermészetirányosb, legegyszerűbb és legemésztődékenyebb tápszer, betakaró és enyhitő tulajdonokkal biró és az emésztő-életmiveket kevéssé izgató. Ugyanazért a' fiatalabb izgékony személyek és az ingerlőbb 's izgatóbb szerekhez még nem szokott gyomrú Betegek vagy kiknek beleik még nincsenek fölöttébb elpetyhüdve és restülve 's a' savanyterméstre sem hajlandók, a' tejet igen jól eltürik. Némineműleg a' téj mintegy középen áll a' növényi és állati tápszerek között. Különösen böcses már csak azért is, mivel a' különbféle téjbőli készítmények (a' savó, iró, a' téjszin vagy téjföl, maga a' téj) különbféle kór-állapotokra illenek, úgy hogy a' savót egy fölötte enyhitő, mérséklő 's csaknem gyöngitő, az irót hüsitő 's valamivel táplálóbb, a' tiszta tejet még táplálóbb 's enyhitő és a' téjfölt igen tápláló, csipősségeket tompitó szernek tekinthetni.

---

*) W. Vogel.

7.

Az édes savóban, valami kevés sókon kivül, egyéb nincs, a' tiszta vizben felolvadható téjczukornál. Minden illy savó tehát csak kevéssé táplál, az edényrendszerre csendesítőleg hat, a' bőr-kigőzölést valamennyire nagyobbítja, ugy a' hugynak nyálkás hártyáknak elválasztásait és a' székürülést is. E' tulajdonságainál fogva a' savó fölötte hasznos a' fogzáskori lázakban, ha az edényrendszer gyuladásos állapotra hajlik, a' fiatal, izgékony személyek' aszkórságában, a' vérköhögésnél, vagy midőn a' tüdőkben, májban és bélfodorban idült gyuladás' jelei mutatkoznak, az ingeres (eretisch) vérhányásban, sőt az illyen féle nedvbomlások, bőrnyavalyák, és kivált a' sömörfaju küteteg vagy kiütések ellen is.

8.

A' téj, diaetetikai szerül használtatva, hathatós a' taplálódás megcsökkenésével járó aszkórban és sorvadásban, ha semmi fontosb gyuladási izgatás nincs jelen, ha a' nyálkafolyások, evesedések, éc. igen elgyöngítik a' testet; továbbá jó foganata a' nedvek' kifejlődése és sürüvérüségben is, kivált az

ollyan embereknél, kiknek nedveik bizonyos izgékonysággal 's csipősséggel birnak, miáltal az idegrendszer, a' nyálkahártyák, a' mirigyrendszer izgatódnak és igy idegnyavalyákra és nyálkafolyásokra, aszkórság- és sorvadásra adódik alkalom. De a' gyönge, fölöttébbi ingerlésekhez szokott emésztő-életmivek, az öregebb személyek, hypochondristák a' tejet jól meg nem birják.

9.

Igen sok betegségben a' téj legjobb eledel, kivált minden féle sorvadásokban, fekélyekben, rákfenében, hurutban, sűlyben, a' nagyihatók gyomorbajaiban, ée. A' kecsketéj táplál és dugít; a' juhtéj nehezen emésztődik, zsiros és undorító; a' szamártéj a' sorvadozóknak legjobb; a' savó nedvritkító, hasnyító és tespesztő *).

10.

A' hideg kútvíz kevés meleg téjjel, igen jó ital a' Betegeknek; csak hogy itt azok izlését tekintetbe kell venni, mivel sok ember a' téjpotlékot nem áll-

*) L. F. Frank.

hatja. A' gyermekek és fehérszemélyek így örömest iszszák és a' hurutos lázakban, kanyarónál (Scharlach)'s mindenütt, hol enyhitő, gőzöltető italra van szükség, ez egy igen alkalmatos ital. A' téj és víz, böven és melegen iva, igen bizonyos izzasztónak látszik lenni *).

11.

A' figelevelek téjnedve, pamuttal a' fájós fogra tétetvén, lecsendesíti a' fogfájást **).

12.

Egy legbecsesebb ital a' hurutos és aszkóros köhögésnél: a' forró téjjel kevert Szeltersi viz ***).

13.

A' csupa téjjel élés, az olajos dörsölések mellett, igen sulyos gyomornyavalyát hárita-el, mellyen sok nagytekintetü Londoni orvosok opium 's más gyógyszerekkel segiteni nem tudtak. A' Beteg, egy 9 évü gyerkőcze, igen erős

*) J. F. Oſiander.
**) B. Linné Amoenit. Acad. Holm.
***) J. F. Oſiander.

gyomorfájás, gyakran beálló okádás- és sorvadásban szenvede. Valaki' javaslására, hogy tenne félre mindent, és ellenben igyék naponként gyakrabban egy kalán tejet, és meleg kézzel dörsöljön a' gyomortájba olajat, — tökéletesen meggyógyult *).

14.

A' cholerát (hányást hasmenéssel) Francziaországban árpafőzettel, mandolatéjjel vagy téjjel és vizzel orvosolják **)

15.

A' téj, fahéjjal főzve, egy sokáigtartó hasmenést hárított-el ***).

16.

A' búskomolyság' gyógyítására Aetius a' savót javalja. A' savókúra, miként azt Schweicznak több vidékein, az e' végre különösen szánt álpesi tájakon, sokan használják, egy leghathatósb szer a' hypochondria ellen.

---

*) Med. chir. Zeitung 1823. II. 278. lap.
**) Tissot, Avis au peuple.
***) J. F. Oſiander.

17.

A' mézzel főtt kecsketéj gyönge hashajtó gyanánt ajánltatik, Hippokratesnek az aszonybetegségekről írtt első könyvében.

18.

A' sör-seprővel kevert édes téj, egy már a' halálhoz közelvolt Beteget, ki dugulásban és hugyrekedésben szenvede, megszabaditott*).

19.

A' lábköszvényben sinylődőknek régenten kecsketejet javasoltak a' lábujjaikra fejetni.

20.

Az elnyomott bőrkigözölgésnél a' sok czukorral édesített, forró tehén-vagy kecsketéj' párája ajánltatik**).

21.

Reil a' hektikai izzadások ellen, naponként kétszer egy kalánnyi rumot egy pohár szamártéjjel tanácsol inni.

---

*) Dict. des sc. med, T. 16. lap. 558.
**) J. F. Oſiander.

22.

Más Orvosok között Aretaeus a' tejet minden idős mellbajok és régi köhögés ellen ajánlja.

23.

Boerhave aszkórságos Betegeinek illy életrendet szabott: Naponként éh gyomorral lovagolniok kelle és pedig mindég messzebbre, regvel és estve az egész testöket, sokáig és erősen, meleg száraz posztóval dörgölniek, valamelly fölső szobában alunniok, korán lefekünni és korán kelniök, mézesvizet ugyan annyi téjjel inniok, és többször napjában enniök, kivált tejet és tésztaétkeket, könnyü főzeléket, ée.

24.

A' tüdőgumók és tartós rekedtség ellen alsó Szászországban gyakran turbulya-levet isznak téjjel *).

25.

Egy aszkórságos tiszt, végtére csupán mézes kaláccsal és téjjel élt, és így öt hónap mulva tökéletesen felépült **).

*) J. H. Lange, Tentamen de remed. etc.
**) Dict. des sc. med. U. 39. p. 89.

26.

Elsoványult Betegeknek, lábbadozóknak és aszkórságosaknak, érettebb korban is, igen hathatós eledel gyanánt szolgál az egésséges dajkatéj. Egy aszonysággal, ki a' sok eczetivás által vérköpésbe és sorvadásba esék, Frank L. F. dajkatejet szopatott, 's egyszer'smind vén tyukok, teknősbékák-, folyóvizi rákok- és tojássárgából készült levest itatott minden két órában fél findsával, és illyen klisztért is naponként négyet adatott mi által az tökéletesen helyreállott*).

27.

Meleg kecsketéj, mellybe mézeskalács van feloszlatva, kalánonként vétetve, igen jó az evesedésbe áltment torokdaganat'felfakasztására. Erről Osiander a' következendőt közli: Ezen egyszerü orvosság' hasznát megismertem egy négy esztendős gyermeken, ki biborlázba esvén igen veszedelmes torokfájásban szenvedett. A' szüléji orvosi segedelem mellett már két fijokat veszték-el a' biborka

*) Lásd annak munkáját: Volks-Arzneimittel. T. 1829.

miatt. Leánykájok is majd ezen nyavalyába esvén és hasonló fúladási jeleket mutatván, egy szomszédné' tanácslására, a' fenemlitett háziszert alkalmazák, melly is a' torok' tályogát kifakasztá és sok evet üríte-ki, 's ekképpen ezen gyermeket megmenté.

28.

A' téj ugyszólván a' vérnek legközelebbi rokona; mintegy folyó, hig hus, melly is azért igen erősen tápláló, a' testet nem hevíti nem izgatja, és az ép gyomorban könnyen emésztődik, hacsak a' sokáig főzés vagy más potolék által el nincs rontva. Az igen elfőtt és nagyon zsiros téj a' gyomrot terheli, savanyat és sürű nyálkát csinál. A' savanyu és kiforrott italok a' téjjel nem férnek-öszve. Az ollyan embereknek sem esik jól, a' kik gyomrukat fűszeres ételek és szeszes italokra szoktatván, az emésztőerőket már meggyöngítették.

Sok nyavalyák a' téjorvoslásra meggyógyulnak, az aszkórságban és bő evesedésben sinylődők' életét nyujtja. Igen egésséges ital az író is nyárban; egyesz a' zsendiczével (Wacke), de táplálóbb. Nem egyéb ez a' túrótól és zsirosságtól

elválasztott tejnél; áll vizből, nyálkából és czukorból. Ereje feloldozó, mint a' vizé, és vizelletüző *).

29.

A' hidegcsipte részek' gyógyitása végett, mákfejekből tejjel kását kell készi_teni, és ezt napjában többször felrakni **).

30.

A' tej és viz ivás ajánltatik a' kankógyuladás ellen. — Egész langyos fürdők, vagy helybeli tejfürdők is enyhitik az ingerlettséget (crethismus).

31.

Jó foganatu szer a' bélgiliszták ellen a' többek közt a' foghagymával főzött tej.

32.

Aurelianus Károly a' nyavalyatörés ellen a' nőstény szamár' tejét ajánlja.

33.

A' száraz mákfejekkel főtt és rongyokkal felrakott fris tehéntéj, egy igen ajánlásra méltó szer a' meggyuladt, fájós és öszvetapadó szemhéjakra ***).

*) G. Müller.
**) G. Müller
***) J. F. Oſiander.

34.

Gyakran az egész terhesség' idején által is naponként megújuló és elgyöngítő hányást, a' kicsinyenként de gyakran ivott meleg tehéntéj, enyhíteni mondatik *).

35.

Hoffmann Fr. bizonyitja, hogy ő a' felforralt kecsketejet, fele vizzel felereszlve és mézzel édesítve, naponként bőven itatván, vele a' legerőszakosabb vérpökést állítá-el.

36.

A' vérhányásban, Stark szerint, az író legjobb ital; hűvesitő és gyöngén hashajtó.

37.

A' tejnek, mint a' hasvizkorságban gyógyító és tápláló szernek, hasznáról.

E' tárgy felől Dr. Chrestien J. H. Montpellierben, az Archives generales' két utolsó számában, egy értekezést közle.

---

*) Horn: Archiv ic. 1818. Nro 9 lap. 166.

Állitása szerint, huszszornál többször győződék-meg ő arról, hogy a' téjdiaeta, csaknem egyedűl, táplálószer gyanánt használtatva, minden más szer nélkül a' hasvizkórt meggyógyítá. Nem theoriai tekintet, hanem csupán a' tapasztalás indítá őt ezen gyógymód' alkalmaztatására. Valamelly forró nyavalya után egy aszony hasvizkórba esék, melly folyvást növekedett. A' Beteg igen izgékony volt, és neki szamártéj rendeltetett, édesítő élésmód mellett. Erre a' hugyelválasztódás ismét helyreállott, és négy hónap mulva tökéletes egéssége is.

Ehez más hasonló esetek járultak; Laizergues oktató egy 70 évű öregnél a' hasvizkórságot nem sokára elmulni, és egy leánynál is ugyanazt, bőrvízkórsággal szövetkezve valamelly rendetlen hideglelés után, meggyógyulni látá — négy hónapig tartott téjdiaeta által. Bonnet is látta, hogy egy igen nagy hasvizkórság némelly Elephantiasisban sinlődő Betegnél ezen velebánás által elmult.

Az értekezés még más megvigyázatokat is említ környülállásosan.

1) Az első megvigyázat egy hatvan évű, igen izgékony és haragra könnyen gerjedő férjfiunak hasvizkórságáról vagyon, mellyet ingerlő okok (italok) támasztottak; huszonöt napi orvoslás után igen megjavult; az elteste puhábbá lőn, a' hugya nem volt többé barnult, bő székürülés álla-be, és 4 hónap mulva a' Beteg felépült.

2) A' második megvigyázatban egy húsz esztendős, görvélyes alkotású Angolnál, a' hasszurás után történt viszaesésről van szó. Azt vélték, hogy az édes higannyali viszaéléstől a' májnak tetemes daganatjánál, melly azután is megmaradt, aszkorságot kapott. Azért is a' mell' bajait kezdék orvoslani, mire hasvizkór álla-be, úgy hogy a' hasszurást vevék-elő, mellyet Graslien szerint mindég teljesíteni kell, ha a' has' feszessége a' háromélű tűnek alkalmaztatását megengedi. De minden nyitó szerek ellenére is a' nyavalya viszatért. Most táplálatúl neki csupán tejet rendeltek másfél pintet napjában. Három nap mulva egy pinttel többet; azután 24 órára három pintet; erre a' vizellet bővebben ürült-ki és már a' tizedik nap felé a'

has igen lelapadt. De más napon a' Beteg ismét merőbb eledeleket kivánván, e' miatt nyavalyájába újra viszaesett. E' történt harmadszor is, midőn hasonló ételeket és a' bort magától megtagadni nem akará. A' három hétig folytatott téjdiaeta utóbb majd minden vizes folyóságot kiüríte. A' máj' pöffedtsége eltünt, és az Ángol hasában még csak igen kevés folyóság maradván, elutazott. A' viznek újra viszatértét a' merő eledeleknek kelle tulajdonitani, ámbár mennyiségre nem szaporodott is.

3) Egy heves, izgékony, 50 évű ember hasvizkórságban sinlődék, melly elejénte nem igen nagy volt, de utóbb növekedett. Tiz esztendő alatt több izben apadt-le a' hasa az előszöri nagyságig a' téjdiaeta által. A' Beteg végre dermetegben (tetanus) halt-meg.

4) A' negyedik megvigyázat' tárgya egy has- és bőrvizkórsággal szövetkezett lép-túltengés vagy pöffedtség (hypertophia) volt egy 68 eszt. férjfinál, ki már olly roszul vala, hogy Chrestien a' hasszurást megengedni nem akarná; más nap azonban mégis megtétetett, és 30

pinten fölyül lévő sárgás víz csapoltatott-le. Elejénte maga a' téjdiaeta jó hasznot tőn, de később azt merő ételek és bor által kelle gyámolítni, és a' viz újra megszaporodék, kimaradván a' vizellet' kellő elválasztódása. Azért ismét a' hasszurás véteték-elő, melly minden két hétben 's öszvösen 27 szer ismételteték, 's mindég kevesebb viz folyt-ki. Ezen idő alatt a' Beteg meghalt gutaütésben, mellyet az ángolna étele okozott, azt a' gyomor meg nem emészthetvén.

5) Mellvizkórság egy 60 esztendős embernél, igen nagy fokra hágott hasvizkórsággal és a' job karnak 's job lábnak tökéletes bénaságával. Először a' mellvizkórság orvosoltaték, 's osztán kezdődék a' téjdiaeta. A' téjból 24 órára 4 font, azután 6 font és végre 8 font rendelteték. Huszonötödik napra az altest puffadása és vizgyülevény elenyészett, miután a' lábakon minden hasítás és metszés nélkül sok viz kiürült 's ez hat napig igy tartott volna. Most a' Betegnek némelly merő eledeleket megengedni jónak vélték; de erre a' vizellet megkevesedvén, a' viz ismét meggyűlt, és csak tizennégy napi téjdiaeta hárít-

hatá-el a' tüneményeket. Ekkor a' Beteg az orvoslást abba hagyván, haza ment, hol néhány hónap mulva meghalt, a' nélkül hogy Chrestien megtudhatná, minő nyavalyában.

6) A' téj, megújító diaetával öszvekapcsolva, egy katonát tökéletesen kigyógyíta, kin a' hasszurás egy a' haskérnek fölötébbi ingerlésével járó hasvizkorság miatt teljesítetett.

7) Egy 46 évü epés férjfi, ki szükmellüségben szenvede, has-szélkórságba esék, melly csak Fuller' szerének (potus adversus tympanitidem) engede; azután hasvizkórság álla-be a' lábaknak vizenyős daganatjával, a' mi sok ideig tartott. Az első utak nem jó állapotban voltak, azért csak $\frac{1}{4}$ litre (meszelnyi) téj rendelteték neki; a' gyomor ezt sem türheté. Előbb tehát ezt kelle megerősítni. Mig ez történék, két hónapig, a' vizibetegség egyenlően marada. Most a' Betegnek téj rendelteték elejénte 1 litre, utóbb $2\frac{1}{4}$ litre. Erre jobbulás következék. Azután naponként egyszer, utóbb kétszer, téjben főtt rist kapott, végre hust is, mire a' vizellet megállott. Ezen

okból a' husételeket félretévén, az ismétlett téjdiaeta és a' téjben főtt ris az egésséget újra meghozá. Hébekorba osztán a' Beteg napjában egyszer hust vagy halat evett, de a' risevéshez fogott, mihelyt valami hugysavas sót vett-észre a' vizelletében leülepedni.

Utóljára még két megvigyázat közöltetik, tudnillik egy hasvizkórságról, melly a' haskérnek idült gyuladásos állapotjától származván, két izben a' téjdiaeta által gyógyult-meg, 's végre a' pörköletlen kávé-főzettől; továbbá egy bőrvizkorságról és egy hasvizkórról, mellyek görvélyes baj' befolyása alatt támadván, aranytartalmú készítmények által gyógyúltak-meg. Eddig Chrestien Ur értekezése.

Azon egyetlenegy következtetés, mellyet Chrestien a' maga megvigyázataiból akar huzni, ez, hogy minden hasvizkórságban, akár van bőrvizkorsággal akár nincs, előbb a' téjdiaetát lehetne sőt kellene megkísérteni, mintsem más szereket használni. Kiveszi innét mégis általyában a' bőrvizkórságot; mert annak okául valamelly görvélyes

hajlandóságot ismér, és az észszerinti theoria is a' tapasztalással kezet fogva különösen tanitja, hogy a' téj az efféle hajlandóságnak legyőzésére nem alkalmatos. Mivel pedig lehetséges, hogy a' hasvizkór valamelly görvélyes személynél más okból származik, mellynek a' görvélyességgel semmi köze: megprobálhatni illyenkor a' téjdiaetát is, de tüstént félbeszakasztani, ha nyolcz vagy tiz napig semmit a' vizelletre munkálni nem látszik, vagy némi tetemesb bajokat találna előhozni.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. 10334 1957

758855